

Ettepanek kunstnikutasude süsteemi loomiseks

Kunstivaldkonna loovisikud ei ole täna õiglaselt ja töömahule vastavalt tasustatud ning nende tööga ei kaasne enamasti sotsiaalsed garantiid, mis muudes (loome)valdkondades töötamisel on norm. Probleem on tõestatud, see on läbiv ja süsteemne, kuid seda pole võimalik lahendada ilma avaliku sektori toetuseta. Kunstiasutuste Liidu ja valdkonna ekspertide ettepanek on valdkonnaspetsiifilise kunstnikutasude toetussüsteemi loomine hinnangulise mahuga 2,5-3 miljonit eurot aastas.

Ettepanek toob välja süsteemi loomise olulised võtmeaspektid, selgitab toetusvajaduse suurust ja visandab võimalikud praktilised lahendus-stsenaariumid.

Oluline on märkida, et ettepaneku realiseerimine on võimalik üksnes kunstivaldkonnale täiendavate rahaliste vahendite eraldamise korral. Samuti on selle ellu rakendamisel vaja konkreetsemalt välja töötada toetuste eraldamise täpsed reeglid.

Ettepaneku esmase versiooni valmistasid ette Kunstiasutuste Liidu töögrupi liikmed Kadi Kesküla (EKKM), Maria Helen Känd (EKKM), Kadi Polli (Eesti Kunstimuuseum/Kumu), Liina Raus (Kogo galerii), Bianca Soe (Telliskivi Loomelinnak), Peeter Talvistu (Tartu Kunstnike Liit) ja Kadi-Ell Tähiste (Kunstiasutuste Liit). Dokumendi tagasisidestamisel ja täiendamisel osalesid Kunstiasutuste Liidu liikmed ning vabakutseliste loovisikute huvikaitse spetsialistid Maarin Ektermann ja Airi Triisberg.

Kunstiasutuste Liit koondab ettepaneku esitamise seisuga 34 Eesti kunstiorganisatsiooni:

Art & Tonic galerii, A-Galerii, ArtDepoo galerii, Eesti Kaasaegse Kunsti Arenduskeskus, Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseum (EKKM), Eesti Kunstnike Liit, EKA galerii, Evald Okase Muuseum, Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseum, Fotografiska Tallinn, Fotokunstnike Ühendus, Juhan Kuusi Dokfoto Keskus, Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus, Kai kunstikeskus, Kogo galerii, Konrad Mägi Sihtasutus, Kumu kunstimuuseum (Eesti Kunstimuuseum), Kondase keskus, Lugemik, NOBA, Okapi galerii, Pallase galerii, Pärnu Uue Kunsti Muuseum, Rüki galerii, Sally Stúdio, Tallinna Kunstihoone, Tartu Kunstimuuseum, Tartu Kunstnike Liit, Temnikova & Kasela galerii, Telliskivi Loomelinnak, Vaal galerii, Vana-Võromaa Kultuurikoda, Valge Kuup ja Voronja galerii.

Sisukord

Miks on kunstnikutasude toetussüsteemi vaja?	4
Mis on kunstnikutasu?	6
Kuidas kunstnikutasude maksmist korraldada?	8
Mille alusel näituseid eristada?	10
Kunstnikutasude süsteemi loomise hinnanguline eelarve	12
Täiendavad tingimused ja välistused	14
Kunstnikutasude süsteemi loomise mõjud	16
Praktiline lahenduskeem	19
Ettepaneku lähtekohaks olevad uuringud ja dokumendid	22

①

Miks on kunstnikutasude toetussüsteemi vaja?

Viimastel aastatel valminud vabakutseliste loovisikute toimetulekut kaardistanud uuringud¹ viitavad üheselt, et kunstnike töö ei ole täna enamasti õiglaselt ja töömahule vastavalt tasustatud ning (suuresti eelnevast tulenevalt) puudub kunstnikel sageli ligipääs sotsiaalsetele garantiidele ja/või on see lubamatult lünklik. Vajadust korrastada ja parandada vabakutseliste kunstnike töö tasustamise praktikaid toob ühe peateemana välja ka kunstivaldkonna arengukava KUVA 2021–2025 ning ka visioonidokumendi Kultuur 2030 üks kunstivaldkonna poliitikasoovitusi on viia näitusetegevuse rahastamine paremini kooskõlla tegevuste elluviimiseks vajalike realistlike kuludega ja tagada töö väärikas tasustamine.

Õiglaste, st piisava suurusega ning töö mahule ja iseloomule vastavate tasude tagamise küsimus vabakutselistele loovisikutele on kunstivaldkonnas seega täna prioriteet. Probleemi lahendamine ei sõltu paraku üksi valdkonna organisatsioonide (ehk vabakutseliste nn “tööandjate”) tahtest ja teadlikkusest. Kunstiorganisatsioonide eelarved on väikesed ja ülipingelised, mis ei võimalda paraku sageli juba praegu maksulävendit ületavate tasude maksmist. See ei puuduta üksnes eraõiguslikke kunstikorraldajaid, vaid ka riigi asutatud kunstiinstitutsioonide eelarvetesse ei ole kaasaegset kunstnikutasude maksmise praktikat ja selle kaudu tekkinud ootusi arvestavaid vahendeid lisandunud.

Levinud on tasude maksmine, mis on ühekordsed ja mille suurus piirdub sageli mõnesaja euroga ega küündi riikliku alampalgani (mis 2024. aastal on 820€/bruto kuus; palgafond ehk tööandja kogukulu on 1097€), rääkimata kõrghari-

5 dusega kultuuritöötaja miinimumpalgast (s.o 2024. aastal 1600€/bruto kuus; palgafond ehk tööandja kogukulu on 2140€). Civitta poolt 2023. aastal läbi viidud loometöö tasustamise uuringust selgus, et kunstivaldkonna loometöötajad saavad praegu keskmiselt 670€ suurust tasu kuus, kuid seda üksnes keskmiselt 7 kuul aastast.

Eelnev tuleneb kunstivaldkonna süsteemsest alarahastusest: valdkonna organisatsioonidele kättesaadavad tegevus- ja projektitoetused on ebaühtlased, ebapiisavad ega vasta sageli näituste teostamise tegelikele kuludele. Valdkonda tervikuna iseloomustab tegutsemine turutörkelises keskkonnas, kus näituste väljatoomisega seotud kulude katmiseks (sealhulgas kõigi kaasatud osapoolte tasustamiseks) ei ole realistlik loota piletitulule või näiteks üksikteoste müügile. Seega on organisatsioonide võimekus vabakutseliste loovisikute tasustamiseks otseselt seotud neile kättesaadavate avalike toetustega ning probleemide lahendamise võti on avaliku rahastuse suurendamine.

Seega on vajalik kunstnikutasude subsideerimine ehk üksnes tasudeks mõeldud sihtfinantseeritavate toetuste eraldamine professionaalsetele kunstinäituste korraldajatele. Kunstnikutasude subsideerimine ei ole rahvusvahelises plaanis erakordne, näiteks kasutatakse lähiriikidest sellist süsteemi Soomes. Ühe võimaliku lahendusena pakub avaliku tellimuse ehk nn subsideeritud töökohtade formaadi kunstile kui “puuduvate institutsionaliseerunud tööandjatega” valdkonnale välja ka Kultuuriministeeriumi dokument “Loovisikute toimetuleku ja sotsiaalsete garantiide kättesaadavuse parandamine. Kokkuvõtte kaasamisest ning ülevaade välja pakutud lahendustest”.

Eesti Kunstnike Liit annab alates 2015. aastast kultuuriministeeriumi toel välja kunstnikupalkasid, kuid kunstnikupalga eesmärk on ennekõike võimaldada pikemaajalist erialast pühendumist ega ole seotud konkreetsete näituseprojektidega. Samuti on kunstnikupalkade arv väga piiratud (alates meetme loomisest on sõlmitud 49 kolmeaastast töölepingut).

Käesolev ettepanek puudutab üksnes kunstnike tasustamist. See ei puuduta näitusega seonduvate teiste loominguliste panustajate tasustamist (nt kuraator, kujundaja, dokumenteerija jne), kelle tasustamiseks tuleks kunstnikutasude süsteemi ellurakendamisel ka edaspidi leida võimalused näituseasutuste muudest eelarvevahenditest.

②

Mis on kunstnikutasu?

Kunstnikutasu tähistab selle ettepaneku kontekstis kunstnikule näituse jaoks tehtud töö eest makstavat tasu.

Rakendada tuleb töömahust lähtuvat mudelit, mis võtab arvesse kunstniku:

- individuaalset ettevalmistustööd (nt näituse ja teoste kontseptsiooni väljatöötamine, uurimistöö, uute teoste valmistamine, olemasolevate teoste ettevalmistamine (taas)eksponeerimiseks jms);
- osalemisest näituseterviku väljatöötamisel (nt näitusekujundus, tekstide koostamine, rahastustaotluste esitamine, eelarvestamine, produktsiooniplaani ja näituse ajakava kokkupanek, publikuprogrammi koostamine jne);
- osalemist näituse kohapealsel produtseerimisel (installaerimise ja deinstallaerimise protsess),
- näituse lahtiolekuaegseid tegevusi (nt kunstnikuvestlused, tuurid, näituse tutvustamine meedias jne);

Sulgudes on toodud valik tegevustest, mida kunstnik professionaalse näituse tarbeks kas individuaalselt või koostöös näitust korraldava institutsiooniga teeb. Tegemist on näitlike loeteludega, mis võivad vastavalt olukorrale täiendada. Kunstniku poolt tehtava töö lõplik maht sõltub näitusepinna suurusel, korraldatava näituse mahukusest, näitusepinna meeskonna suurusel ja panusest näituse ettevalmistusse ning sellest, mis mahus eksponeeritakse

7 näitusel uusi teoseid. Näiteks võib mahuka isikunäituse ettevalmistamine võtta täistööajale taandatuna ca 6–9 kuud tööd, samal ajal kui osalemine näitusel olemasoleva teose või teoste grupiga mõned nädalad. Näituse ettevalmistustöö mahtu kirjeldab näiteks Maarin Ektermanni ja Airi Triisbergi koostatud “Õiglaste tasumäärade ettepanek kunstivaldkonnale”, mis on ka üks käesoleva ettepaneku lähteallikaid. “Õiglaste tasumäärade...” aluseks olid fookusgrupi arutelud kunstivaldkonna praktikutega, mille käigus hinnati ligikaudset aega, mis kulub täistööajaks ümber arvestatult eri tüüpi näituste korraldamiseks.

③

Kuidas kunstnikutasude maksmist korraldada?

Vabakutseliste kunstnike tasustamise probleeme on loogiline lahendada kunstiinstitutsioonide eelarvetesse tehtavate sihtfinantseeritavate eraldiste kaudu (täpsemad praktilised lahendusviisid selle tegemiseks on kirjeldatud edaspidi). Näituseasutusi tuleb lugeda selle ettepaneku kontekstis kunstnike tööandjateks ehk nende töö tellijateks, kuivõrd näituseasutuste programmi moodustavad kunstnike töö põhinevad näitused.

Näituse ettevalmistamine on pikem koostööprotsess, mille puhul on kohane kasutada selliseid lepinguvorme, mis vastavad tekkiva õigussuhte iseloomule ning millega kaasnevad Eestis eraisikuna töö tegemise või teenuse osutamise korral ette nähtud sotsiaalsed garantiid. Sobivaim vorm selleks on üldjuhul käsundusleping, millega kaasneb ka sotsiaalseid garantiisid tagavate tööandjamaksude maksmine. Kunstnikutasude toetusmeetme puhul on mõistlik seada toetuse saamise eeltingimuseks kunstnikele tehtavate väljamaksete puhul tööandjamaksude tasumine.

Sihtfinantseeritava toetuse kalkuleerimise puhul tuleb lähtuda näituseprogrammi ettevalmistamiseks kuluvate kuude arvust ning ühe kuu kohta makstava summa puhul tuleks aluseks võtta kultuuritöötaja miinimumpalk, täpsemalt selle palga mahus väljamakse tegemiseks kuluv tööandja kogukulu ehk palgafond. Sealjuures on oluline, et näitusepind oleks valmis panustama omafinantseeringu korras teatud osa kunstnikutasust. Arvestades kunstiasutuste tänaset võimekust kunstnikutasude maksmiseks, on mõistlik omafinantseeringu määr kuni 5% palgafondist.

Konkreetse näituse ettevalmistustööks kuluvate kuude arvu hindamise aluseks saab olla kunstniku ja näituseasutuse vahel sõlmitud eeldatava töömahu kokkulepe. Kokkulepe peab sisaldama hinnangut, milline on töömaht taandatuna täistööajale (täistööaeg on 8 tundi päevas, 40 tundi nädalas, 21–22 tööpäeva 1 kuu kohta) kuudes, mitte aga ettevalmistustöö kestvuse kuude arv kokku. Nii võib näituse eeltöö toimuda pikema perioodi jooksul, kuid töömaht selle kestel jaguneda ebaühtlaselt (muuhulgas näiteks nii näitusepinna muude projektide kui ka kunstniku teiste projektide ja töökohustuste tõttu).

Mitme samal näitusel osaleva kunstniku puhul tuleks töötasu (ja toetuse) välja arvestamisel lähtuda konkreetse kunstniku tööpanusest näituseprotsessi.

NÄIDE 1: Suuremas näitusepaigas toimuva ühe kunstniku mahuka isikunäituse ettevalmistamiseks kulub taandatuna täistööajale arvestuslikult 6 kuud. Tööandja kogukulu on 1600€ brutotasu juures (kultuuritöötaja miinimumkuupalk 2024. aasta seisuga) 2140€/kuus. Ettevalmistustöö tasustamise kogukulu on seega 12 840€ (2140€/kuus × 6 kuud). Näitusepaiga omafinantseeringu määr on sellest 5% ehk 642€ ja sihtfinantseeritav toetus seega 12 198€.

NÄIDE 2: Galeriis toimub 3 kunstniku grupinäitus, kus eksponeeritakse kunstnike olemasolevaid teoseid. Näituse ettevalmistustöö kestab kokku 4 kuud, kuid ühel kunstnikul kulub varem eksponeeritud teostegrupi taasesitamiseks (st teoste kohandamiseks uuele näitusele) ja osalemiseks näituseprotsessis täistööajale taandatuna arvestuslikult 3 nädalat (s.o 75% täistööajast). Tööandja kogukulu on 1600€ brutotasu (kultuuritöötaja miinimumkuupalk 2024. aasta seisuga) juures 3 nädala eest 1606€ (2140€/kuus × 0,75). Kolme kunstniku kohta teeb see kokku 4818€. Näitusepaiga omafinantseeringu määr on sellest 5% ehk 241€ ja sihtfinantseeritav toetus seega kõigi kunstnike tasustamiseks 4577€.

NÄIDE 3: Näitusepaigas toimub 5 kunstniku näitus, kus eksponeeritakse ühe kunstniku spetsiaalselt näituse jaoks valmivat teost, kolme kunstniku varasemaid teoseid ja ühe kunstniku varasemat teost, mis on omandatud riikliku muuseumi kollektsiooni (selle puhul pole kunstnikul vaja teha ettevalmistusi teose näitamiseks). Esimesel kunstnikul kulub uue teose valmistamiseks 2 kuud täistööaega. Kolmel kunstnikul kulub varasemate teoste ettevalmistamiseks taandatuna täistööajale arvestuslikult 2 nädalat (50% täistööajast). Viies kunstnik peab tegema ainult üksikuid üldist laadi ülesandeid (vaatama üle kataloogi teksti, osalema mõnel koosolekul, andma pressile kommentaare), millele kulub kokku 10% täistööajast. Kokku kulub kunstnikel 360% täistööajast ((1 kunstnik × 2 kuud × 100% täistööajast) + (3 kunstniku × 50% täistööajast) + (1 kunstnik × 10% täistööajast)), mis tähendab, et ettevalmistustöö tasustamise kogukulu on 1600€ brutotasu juures 7704€ (3,6 × 2140€/kuus). Näitusepaiga omafinantseeringu määr on sellest 5% ehk 385€ ja sihtfinantseeritav toetus seega kõigi kunstnike tasustamiseks 7319€.

Põhjendatud juhtudel, näiteks kui kunstniku panus piirdub üksnes ja ainult olemasoleva teose või teostegrupi andmises näitusele (taasesitamiseks) nii, et sellega ei kaasne kunstniku olulist tööpanust (ehk töö tegemise komponent ei ole ülekaalus) on korrektne tasu maksmine ka litsentsilepingu alusel.

4

Mille alusel näituseid eristada?

Eestis tegutseb püsivalt ca 90–100 näitusepaika. Siinkohal on lähtunud Kaasaegse Kunsti Eesti keskuse määratlusest, mis omakorda on keskuse koondatava kunstinäituste statistika aluseks. Arvestades, et Eestis toimub nimetatud statistika põhjal ca 800–900 näitust aastas, ei ole realistlik ega põhjendatud kunstnikutasude toetamine täies mahus kõigi Eestis toimuvate näituste puhul ja kõigis näitusepaikades.

Kuigi näituseid on põhimõtteliselt võimalik korraldada erinevates tingimustes, on oluline toetada püsivat ja professionaalset näitusetegevust, millega kaasneb kunstniku ja näitusekorraldaja sisuline koostöö ning mille puhul pakutakse publikule konseptuaalselt terviklikke näituseelamusi.

Näituste korraldamine peab olema sihtfinantseeringut taotleva organisatsiooni põhitegevus (või üks olulisematest põhitegevustest) ja näitusepaiga programm üles ehitatud professionaalsete kunstnike tööle.

Professionaalse näitusekorraldaja tegevus, kelle puhul toetusmeedet võiks rakendada, peab vastama järgmistele põhimõtetele:

1. Näituse korraldaja on liitunud tasustamise hea tava kokkuleppega*.
2. Kunstnik ei pea näituse eest näituse korraldajale maksma renti ega muid näituse korraldamisega seonduvaid tasusid. See ei puuduta kunstniku ja näituse korraldaja vahelisi kokkuleppeid

11 teoste produktsioonikulude jagamisel või kokkuleppeid tulu jaotamise kohta teose müügi korral.

3. Toetust saavad taotleda professionaalsed näitusekorraldajad. Professionaalne näitusekorraldaja vastab järgmistele tunnustele:
 - 3.1. Näituste korraldamine on organisatsiooni põhitegevus või üks olulisemaid põhitegevusi (nt on toodud välja asutuse põhikirjas ühe põhilise tegevussuunana);
 - 3.2. Näitusetgevus on avalik, püsiv ja järjepidev;
 - 3.3. Näitusekorraldajal on sõnastatud programmi koostamise põhimõtted;
 - 3.4. Näitusetgevuseks on eraldi ruum;
 - 3.5. Näituseruumis on vastav sisseseade;
 - 3.6. Näitusekorraldaja teeb esineva(te) kunstniku/kunstnikega koostööd näituse eel, ajal ja pärast näitust. Näitusega seoses pakutakse kunstnikule tugiteenuseid – näituse ettevalmistus, ülespanek ja mahavõtt, näituse kohta info levitamine jms;
 - 3.7. Näitusel toimub publikuprogramm;
 - 3.8. Näitusetgevuseks on organisatsioonil eraldi eelarverida, mille maht on piisav professionaalseks näitusekorralduseks.

*Kunstiasutuste Liit on valmis vajadusel eest vedama miinimumtasu standardite ja õiglase tasu määrade kokku leppimist kunstivaldkonnas. Seda on aga realistlik teha üksnes siis, kui valdkonna jaoks on selle ülesande täitmiseks eraldatud täiendavaid vahendeid. Vastasel korral oleks tegu rakendamatu ja põhjendamatu ootusi tekitavate dokumentidega, mis sisukate lahenduste asemel tekitaksid asjatuid pingeid.

⑤

Kunstnikutasude süsteemi loomise hinnanguline eelarve

Arvestades Eestis täna tegutsevate professionaalsete näitusekorraldajate poolt produtseeritavate näituste arvu ja profiili, kuluks kunstnike töö piisavas mahus kompenseerimiseks hinnanguliselt 2,5–3 miljonit eurot aasta kohta.

Võttes arvesse kultuuritöötaja miinimumtasu palgafondi 2024. aastal (tasu 1600€/bruto kuus, palgafond 2140.80€/kuus) vastab 2,5 miljonit eurot 1167 töökuu tasule. See on täistööajale taandatuna 97 inimese aastane ligikaudne palgafond. Võrdluseks ja kontekstiks: rahandusministeeriumi andmetel oli 2022. aasta seisuga näiteks teatrites 1440 avalikest (st riigi või kohaliku omavalitsuse) vahenditest toetatud ehk valitsussektori töökohta, nendest suure osa moodustavad selle valdkonna loovisikud (nt näitlejad, lavastajad).

Hinnangu aluseks olevad eeldused:

- Olenevalt asjaoludest (nt näitusepinna suurus, näituse tehniline keerukus, näituse koosnemine olemasolevatest või uutest teostest, näitusel osalevate kunstnike koosseis jne) võib näituse ettevalmistamine võtta eelduslikult 0,5–9 kuud. Kunstiasutuste Liidu liikmete seas 2022. aasta kohta läbi viidud küsitluse põhjal saab väita, et hinnanguliselt 55% näitustel esitletud teostest on uued teosed, mille puhul saab eeldada suuremat töömahtu.
- Kalkulatsiooni aluseks on võetud Eestis tegutsevad kunstipinnad ning välja on arvatud eelduslikud toetussummad

nende suuruse, tegevusprofiili, näituste aastase arvu, näituste eeldatava mahukuse (sh kas harilikult on ülekaalus uusprodukt-sioon või varasemate teoste näitamine) ja omafinantseeringu võimekuse põhjal.

- Ühe näituse ettevalmistamiseks kompenseeritakse ühe kunstniku kohta maksimaalselt 9 kuu töö. Eelduslikult on sellisel juhul tegemist mahuka ja pikemalt lahti oleva näitusega, kuhu on kaasatud 1–3 kunstnikku.

NÄIDE:

Järgnevalt on toodud näidistabel 2,5 miljoni euro võimaliku jaotuse kohta eeltoodud tingimusi, Eestis toimuvate kunstinäituste profile ja nendega seotud hinnangulist töömahtu arvestades. Hinnang on kujunenud Kaasaegse Kunsti Eesti Keskuse koostatud 2020. ja 2021. aasta näitusestatistika (arvestades sh, et tegemist oli COVID-19 piirangute aastatega), Kunstiasutuste Liidu liikmete seas 2022. aasta kohta läbi viidud küsitluse ning kunstiasutuste programmide kohta avalikult kättesaadavate andmete põhjal.

Tabelis toodud näitusepindade loetelu on illustratiivne ja näitlik ning mõeldud üksnes hõlbustamiseks ettekujutust eri mahuga ja tüüpi näitustest, mida süsteem võib hõlmata. Samuti ei ole näituste profiilide jaotus reaalsuses nii range ja võib aastate lõikes varieeruda.

Suuremahulised isikunäitused (1-3 kunstnikku), valdav uus produktsioon (4-9 kuud tööd kunstniku kohta)	Keskmise suurusega isikunäitused, suurema ja keskmise mahuga grupinäitused (2-4 kuud tööd kunstniku kohta)	Väiksemahulised isiku- ja grupinäitused või keskmise suurusega isiku- ja grupinäitused, mille puhul valdav olemasolevate teoste näitamine (0,5-2 kuud tööd kunstniku kohta)
ca 35-45 näitust aastas	ca 185-215 näitust aastas	ca 280-340 näitust aastas
Hinnanguline maht 675 000 € (s.o ca 315 töökuud)	Hinnanguline maht 1 375 000 € (s.o ca 642 töökuud)	Hinnanguline maht 450 000 € (s.o ca 210 töökuud)
Näiteks: EKKM, Tallinna Kunstihoone, Tartu Kunstimuseum	Näiteks: Hobusepea galerii, Kondase keskus, Voronja galerii	Näiteks: A-Galerii aknagalerii, Telliskivi konteiner galerii, Pallase keldrigalerii

⑥

Täiendavad tingimused ja välistused

Toetuse saamise eelduseks on kuni* 5% näitusepaiga omafinantseeringut.

*Näitusepaikade eelarvevõimekused on täna erinevad ning need erinevused peaks peegelduma omafinantseeringu määras.

Kunstnikutasusid ei maksta:

- üksnes müügi eesmärgil toimuvate väljapanekute eest (näiteks oksjoninäitused);
- kunstnike ühenduste (või muude liitude ja ühenduste) ülevaate-näituste eest;
- kunstikoolide ja huvitegevusega seotud ühenduste näituste eest;
- kunstikõrgkoolide õppetöö osana valminud näituste eest.

Samuti ei maksta kunstnikutasu juhul, kui kunstniku töötasu on sama näituseprojekti puhul kaetud mõnest muust allikast, näiteks Kultuurkapitali loometöötasu, projektitoetuses sisalduv kunstnikutasu vms. See puudutab üksnes ja ainult töökomponendi tasustamist, see tähendab, et näiteks uurimis-stipendiumid, produktsioonitoetused ja muud teise otstarbega toetused arvesse ei lähe.

Üldprintsipiina tuleb vältida topelttasustamist. Samas võib kunstnikutasu

15 maksmine olla osaliselt õigustatud juhul, kui muust allikast küll saadakse samaks projektiks kunstnikutasu, kuid see ei ole piisava suurusega. Sellisel juhul peaks näitusekorraldaja tasuma kunstnikule üksnes selle osa tasust, mis jääb töömahtu arvestades puudu kultuuritöötaja miinimumtasust iga töökuu kohta.

Kunstnikutasude süsteemi loomise mõjud

Kunstnikutasude toetusüsteemi loomisel on mitmeid otseseid ja kaudseid mõjusid. Üldistavalt võib öelda, et sellel oleks üheselt positiivne mõju kunstivaldkonnale, mis on uuringute järgi üks madalamalt ja lünklikumalt tasustatud loomealasad.

Toetusmeetme mõjud:

- **Kunstnike õiglane ja töömahule vastav tasustamine.** Professionaalsed kunstnikud on kõrgelt haritud tippspetsialistid, kes loovad kultuuriliselt olulist ja laialt kättesaadavat avalikku hüve. Meetme kaudu oleks tagatud aktiivselt näitusetevgevuses osalevate ja seeläbi Eesti kultuuri panustavate kunstnike töö väärtustamine.
- **Sotsiaalsete garantiide kättesaadavuse ja valdkonna maksulaekumiste parandamine.** Meede aitaks viia kunstialase loometöö tasustamise kooskõlla ükskõik millise muu töö tegemisel kehtiva seadus- ja maksuruumiga ning tagada kunstnikele oluliselt parema ligipääsu sotsiaalsetele garantiidele. Paraneks kunstnike sotsiaalne turvatunne ja (vaimne) tervis ning väheneksid toimetulekuraskused. Meede suunaks kunstiasutusi kasutama kunstnike töö tasustamisel korrektseid lepinguvorme, millega kaasneks valdkonna maksulaekumiste paranemine.

- **Näituste kvaliteedi tõstmine ja rahvusvahelise konkurentsivõime kasvatamine valdkonna talendipoliitika teadliku suunamise ja toetamise kaudu.** Professionaalsed, loomingulises tippvormis kunstnikud on praegu võrreldes teiste valdkondade loovisikutega sunnitud kõige enam tegelema kõrvaltegevustega ja/või töötama muudel elualadel. See on otseses seoses kunstialase loometöö eest saadavate tasude väiksuse ja ebaühtlusega. Toetusmeede võimaldaks kunstnikel tegeleda oma erialasele tööga, kusjuures selle ülesehitus tagaks vahendite jõudmise just nende kunstnikeni, kes on asutuste programme kokku panevate ekspertide hinnangul konkreetsel ajahetkel aktiivsed ja olulised autorid. Ühtlase toetuskeemi abil tõuseks läbivalt näituste kvaliteet, kasvaks projektide sisuline põhjalikkus ning seeläbi ka Eesti kunsti rahvusvaheline konkurentsivõime.
- **Näituste regionaalse kättesaadavuse parandamine ja regionaalarengu toetamine.** Näituste korraldamine on hea võimalus viia tippkultuuri väljapoole nn tõmbekeskusi: võrreldes sündmuspõhiste kunstiliikidega on näituste korraldamine paindlikum, need on tavaliselt lahti pikemat aega ja neid kogeb suurem hulk inimesi. Muuhulgas saab näituste kaudu suhteliselt lihtsalt tagada vähem liikuvate elanikkonnagruppide, näiteks laste ja eakate, ligipääsu kultuurile. Parem ligipääs kultuurile on soodsa elukeskkonna võti. Hetkel ei ole väiksemates kohtades tegutsevatel galeriidel sageli võimalik kunstnikutasusid maksta, mis piirab võimalust kutsuda esinema tunnustatud autoreid. Meede, millega ühtlustusid näituste esitlemise tingimused, võimaldaks oluliselt parandada kaasaegse tippkunsti jõudmist üle Eesti. Kaasmõjuna tõuseks potentsiaal läbi kunstialgatusete panustada piirkondade (taas)elustamisse ja (sise)turismi hoogustamisse.
- **Loomingulise vabaduse toetamine.** Kunstniku töö väärtust seostatakse sageli tema üksikteoste võimaliku kommertsiaalse müügi eduga. Samas ei sõltu näituse (kui teoste terviku) kunstiline tase ja kultuuriline olulisus enamasti selle "müüdavusest". Nõnda on avaliku rahastuse seisukohast kunstivaldkonna nii-öelda põhiväljund (kureeritud) näitus, mitte teoreetilise müügi potentsiaaliga üksikteos. Kunstnikutasude meede võimaldaks tähelepanu pöörata näituste kui iseseisva väärtusega tervikute loomise protsessile ja toetada muuhulgas vähese kommertsiaalse potentsiaaliga, ent suure kunstilise mõjuga teoste valmimist. Seeläbi oleks tagatud suurem loominguline vabadus, kunstiline mitmekesisus ning valdkonna ja kunstnike arengu jaoks vajalike riskide võtmine.
- **Eri loomealade loovisikute tasustamise ebavõrdsuse vähendamine.** Uuringute põhjal jääb kunst kui olemuslikult vähem institutsionaliseerunud loomevaldkond teistele

loomealade alla nii keskmise loometöö tasu poolest, loometöö tasu osakaalu poolest kogutuludest ning keskmise tasu saamise kuude poolest aasta lõikes. Meetme kaudu oleks võimalik tagada, et kunstivaldkonna aktiivsed loovisikud oleksid avaliku rahastuse seisukohalt koheldud sarnasemalt teiste valdkondadega.

- **Kunstivaldkonna mitmekesisuse ja jätkusuutlikkuse toetamine.** Kunstivaldkonna institutsioonide (mida tinglikult võib pidada kunstnike "tööandjateks") rahastamine on ebaühtlane ja -ebapiisav. Kunstiasutuste toimetulekuraskused mõjutavad otseselt asutuste programme ja seeläbi näituseelu mitmekesisust. Kunstniketasude maksmise toetamine võimaldaks viia sisuprogrammide planeerimise oluliselt stabiilsemale alusele, kasvataks programmide ambitsioonikust ning vähendaks näituseprojektide ärajäämist või edasilükkumist eelarvelistel põhjustel.

Praktiline lahenduskeem

Praktilised lahendusvariandid:

Taotlusvooru loomine ministeeriumi juurde:

- Voorust saaksid näitusekorraldajad taotleda sihtfinantseeritavaid vahendeid üksnes kunstnikele näituse ettevalmistamisega seotud töö eest tasumiseks ja kaasnevate maksude maksmiseks.
- Taotlemise protsessis peab näitusekorraldaja tõendama oma tegevuse vastavust professionaalse näitusekorraldaja tunnustele.
- Taotlemiseks peab näitusekorraldaja esitama näitustel esitletavate kunstnikega sõlmitud eelkokkuleppe näituste ettevalmistamise eeldatava töömahu osas.
- Paindlikkuse tagamiseks võiks olla taotlemine võimalik vähemalt 2 korda aastas.

Taotlusvooru loomine mõne kunstiasutuse juurde, mis ei tegele ise näituste korraldamisega. Kõne alla võiksid tulla näiteks valdkondlikud (arendus) keskused või liidud:

- Eeldab lisaks taotlusvooru mahule ka administratiivkulude katmist.
- Voorust saaksid näitusekorraldajad taotleda sihtfinantsee-

ritavaid vahendeid üksnes kunstnikele näituse ettevalmistamisega seotud töö eest tasumiseks ja kaasnevate maksude maksmiseks.

- Taotlemise protsessis peab näitusekorraldaja tõendama oma tegevuse vastavust professionaalse näitusekorraldaja tunnustele.
- Taotlemiseks peab näitusekorraldaja esitama näitustel esitletavate kunstnikega sõlmitud eelkõkkuleppe näituste ettevalmistamise eeldatava töömahu osas.
- Paindlikkuse tagamiseks võiks olla taotlemine võimalik vähemalt 2 korda aastas.

Vabakutseliste töö piisava ja töömahule vastava tasustamise kohustuse sisse viimine Kultuurkapitali näituse korraldamise projektitoetustes:

- Eeldab projektitoetustes teatud osas sihtfinantseeritavaks lugemise (st et teatud osa projektile eraldatud vahenditest võib kasutada ainult kunstnikutasude ja väljamaksetega kaasnevate tasude maksmiseks).
- Taotlemise protsess jääb sarnaseks nagu Kultuurkapitalis seni, st toetatavad projektid valib välja professionaalidest koosnev ekspertkomisjon.
- Taotluse lisamaterjalina peab näitusekorraldaja esitama näitustel esitletavate kunstnikega sõlmitud eelkõkkuleppe näituste ettevalmistamise eeldatava töömahu osas, mis võetakse aluseks projektitoetuse sihtfinantseeritava osa määramisel.
- Eeldab kujutava ja rakenduskunsti sihtkapitali käsutuses olevate vahendite lisandumist ettepaneku mahu ulatuses.

Kultuurkapitali jagatavate loometöötasude arvu märkimisväärne suurendamine:

- Sellisel juhul taotleksid loovisikud endale konkreetsete näituste ettevalmistustööks loometöötasusid otse Kultuurkapitalist, st puuduks vajadus suunata vahendeid läbi kunstiasutuste eelarvete.
- Eeldab loometöötasude arvu märkimisväärset suurendamist, loometöötasu perioodide diferentseerimist ning kujutava ja rakenduskunsti sihtkapitali käsutuses olevate vahendite tõusu ettepaneku mahu ulatuses. Samuti tõuseks sel juhul sihtkapitali töömaht.

21 Kõikide lahendusvariantide puhul on eelduseks, et riigiasutusena või riigi asutatud sihtasutusena tegutsevatele kunstiasutustele (ja otse Kultuuriministeeriumi eelarvest märkimisväärses mahus tegevustoetuste saajatele) eraldatakse kunstnikutasudeks täiendavad vahendid muude eelarveliste vahendite raames, see tähendab, et need asutused saavad kunstnikutasudeks täiendavaid sihtfinantseeritavaid vahendeid otse ega pea vahendeid eraldi taotlema. Eesmärgiks on bürokraatia vähendamine. Töömahu eelkõikulepped järgmise aasta programmi kaasatud kunstnikega esitab kunstiasutus koos iga-aastase tegevustoetuse taotlusega.

Ettepaneku lähtekohaks olevad uuringud ja dokumendid

- [Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus, Eesti kunstinäituste statistika \(2015–2021\)](#)
- [Kultuuri arengukava 2021–2030](#)
- [Kunstiastuste Liidu liikmete küsitlus \(2022\)](#)
- [Kunstivaldkonna arengukava KUVA 2021–2025](#)
- [Loometöö tasustamine Eestis ja loomepalkade mõju hindamine. Civitta, 2023](#)
- [Loomevaldkondade kestlikkuse uuring. Ernst&Young ja Balti Uuringute Instituut, 2021](#)
- [Loovisikute toimetuleku ja sotsiaalsete garantiide kättesaadavuse parandamine. Kokkuvõte kaasamisest ning ülevaade välja pakutud lahendustest. Kultuuriministeerium, 2023](#)
- [Rahandusministeerium. Avaliku sektori statistika](#)
- [Vabakutselised loovisikud, nende majandusliku toimetuleku mudelid ja sotsiaalsete garantiide kättesaadavus, Praxis 2021](#)
- [Õiglaste tasumäärade ettepanek kunstivaldkonnale. Maarin Ektermann & Airi Triisberg, 2021](#)